

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Психолого-педагогічні особливості розвитку мислення у дошкільників із затримкою психічного розвитку

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Чумак Олександра Борисівна
Керівник: Галієва О. М.
Рецензент: Застелло А. О.
Нормоконтроль _____ Анна КІРІЛЛОВА

Запоріжжя
2021 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 94 сторінки, 90 джерела, 4 додатки.

Об'єкт дослідження – мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – процес розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити проблему розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз та узагальнення філософської, культурологічної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження) і емпіричні методи (анкетування, бесіди, тестування, складання репрезентативної вибірки; застосування системи завдань для діагностування рівня розвитку мислення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку).

Мислення у дошкільників із затримкою психічного розвитку відображає зміст і способи пізнання, які застосовуються на практиці. Визначаючи роль мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку, ми, однак, не можемо говорити про те, що воно випадає з ланцюга, причинно-зумовлених фактів і явищ. Дітей із затримкою психічного розвитку дошкільного віку треба розглядати і як об'єкт навчання, який піддається корекційно-педагогічним впливам, і як суб'єкт, що активно керує власною навчальною діяльністю.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ, РОЗВИТОК, МИСЛЕННЯ, ДІТИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЗАТРИМКА ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Демократичні зміни в суспільному житті країни зумовили нове бачення, розуміння та переоцінку багатьох сталих положень, зокрема реформування та розвитку системи освіти. Не минули ці тенденції і систему спеціальної освіти. У сучасних умовах спеціальна психологія не обмежується лише вивченням механізмів формування досвіду мислення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Ставиться завдання організації такої навчальної діяльності, у якій здійснювався б не лише розумовий розвиток особливої дитини, а й розвиток її особистості як суб'єкта пізнання. Залишаються актуальними проблема активних методів розвитку мислення дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

У психолого-педагогічній літературі поширені два підходи до процесу навчання дітей з особливими потребами: прихильники одного виступають за те, щоб дорослі постійно керували процесом навчання (Г. Балл, І Бех, М. Боришевський, Т. Дуткевич, В. Кузьменко, С. Максименко, К. Радчук, О. Хохліна та ін.), інші вважають за необхідне спиратися на активність самої дитини (М. Безруких, Л. Бобро, Н. Веракса, О. Голюк, М. Заброцький, С. Кулачківська, Л. Липова, Т. Мейснер, В. Панов, Т. Рожок та ін.). У першому випадку здійснюються пошуки найефективніших засобів керування процесом навчання, у другому – виявляються можливості розвитку мислення у дошкільників, вироблення вмінь здобувати знання самостійно. Однак діалектичний підхід до них висуває альтернативність: ці на перший погляд начебто протилежні тенденції не виключають, а доповнюють одна одну (Г. Костюк, Н. Менчинська, Ю. Савченко, Л. Фрідман, А. Четверик-Бурчак та ін.).

Науковий інтерес обраної проблеми пов'язаний з дослідженнями активності особистості, її життєвої позиції, сенсу існування, життєтворчості

(Г. Балл, С. Максименко, В. Юркевич, Т. Яценко та ін.). Аналіз наукових досліджень (Т. Алієва, І. Белопольська, М. Боришевський, Л. Божович, Н. Веракса, Т. Дуткевич, Л. Калмикова, С. Максименко, Д. Ніколенко, Л. Проколієнко, Н. Чепелева та ін.) дає підстави стверджувати, що формування та розвиток мислення у дітей дошкільного віку відбувається під впливом багатьох чинників навчальної діяльності, а також залежить від стосунків та обставин, в які діти потрапляють.

Фахівці користуються багатьма методами і прийомами, які спрямовані на розвиток мисленнєвої активності дітей із затримкою психічного розвитку. Аналіз досліджень (І. Бех, Л. Виготський, Н. Головецька, Т. Ілляшенко, С. Максименко, І. Карабаєва, О. Колишкін, В. Кротенко, В. Кузьменко, В. Моляко, О. Сергеєнкова, О. Смоліна та ін.) дає підстави стверджувати, що формування і розвиток мислення у дітей дошкільного віку, зокрема, дітей із затримкою психічного розвитку відбувається під впливом багатьох чинників навчальної діяльності, а також залежить від стосунків та обставин, в які вони потрапляють. У незначній кількості спеціальних досліджень, які присвячені даній проблемі (Т. Вісковатова, Г. Гончаровська, К. Лебединська, І. Мамайчук, А. Обухівська, Л. Слободянюк, О. Столяренко, Л. Шведова, Д. Шульженко В. Ягупов та ін.), не відображена психологічна сутність цього поняття, не розкриті передумови та механізми виявлення й формування мислення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. Практично не прослідковується детермінуюча роль провідної діяльності у розвитку допитливості. Тому глибоке й всебічне наукове дослідження мислення у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку, розкриття й обґрунтування її психологічного змісту, виявлення закономірностей та шляхів її розвитку являється, на наш погляд, важливим завданням у вивченні особистості як активного суб'єкта власної діяльності. Все вищезазначене і обумовило вибір теми магістерської роботи «Психолого-педагогічні особливості розвитку мислення у дошкільників із затримкою психічного розвитку».

Об'єкт дослідження – мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Предмет дослідження – процес розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити проблему розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання:

- 1) здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку;
- 2) розглянути особливості психологічного розвитку мислення дошкільників із затримкою психічного розвитку;
- 3) визначити психолого-педагогічні особливості розвитку мислення дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань розроблено програму дослідження, реалізація якої передбачала застосування комплексу методів: теоретичні (аналіз, осмислення і узагальнення філософської, культурологічної та психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження) і емпіричні методи (анкетування, бесіди, тестування, складання репрезентативної вибірки; застосування системи завдань для діагностування і розвитку мислення дошкільників).

Теоретико-методологічну основу дослідження складають: системний підхід до вивчення психічного розвитку і формування особистості (М. Боришевський, Г. Костюк, С. Максименко та ін.); загально-психологічна концепція діяльності (Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонт'єв та ін.); вивчення цілісної особистості (О. Корнеєва, Л. Липова, О. Скрипченко та ін.); наукові підходи до розвитку в умовах дизонтогенезу (А. Душка, В. Засенко, А. Колупаєва, В. Кобильченко, Л. Прохоренко, Л. Руденко, Т. Сак, О. Таранченко, О. Хохліна та ін.); положення про особливості

розвитку дітей із затримкою психічного розвитку (О. Бабяк, Т. Вісковатова, Т. Ілляшенко, Т. Марчук, А. Обухівська, І. Омельченко, О. Смоліна та ін.).

Практична значущість дослідження полягає у розробці технології і механізмів розвитку мисленнєвої активності дошкільників із затримкою психічного розвитку засобом казки. Матеріали дослідження можуть бути використані для підготовки методичних розробок, спрямованих на активізацію мисленнєвої діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку, яка може бути використана вихователями, психологами та соціальними педагогами закладів дошкільної освіти.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувалася методологічною обґрунтованістю засадних положень, застосуванням взаємодоповнюючих методів, адекватних його меті, об'єкту, предмету та завданням дослідження, тривалістю експерименту, достатнім обсягом емпіричного матеріалу та опрацюванням кількісних даних математико-статистичними методами.

Структура роботи визначається змістом і сутністю проблеми, метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (90 позиції). Загальний обсяг роботи становить 93 сторінки, з них основного тексту – 80.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені на міжнародних конференціях:

Панов М. С., Чумак О. Б. Напрями роботи практичного психолога щодо психологічного супроводу дітей із затримкою психічного розвитку. *Fundamental and applied research in the modern world : The 3 rd International scientific and practical conference (October 21–23, 2020). Boston : BoScience Publisher, 2020. С. 497–503.*

Чумак О. Б. Особливості розвитку дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції студентів та*

молодих вчених (м. Запоріжжя, 13–14 травня 2021 р.) / за заг. ред.
В. В. Нечипоренко. Запоріжжя, 2021. (подано до друку).

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного аналізу літературних джерел мисленнєву діяльність визначено як активне ставлення людини до дійсності, як системне утворення, яке охоплює емоційний, мотиваційний, когнітивний, регулятивний компоненти, що забезпечують готовність дошкільників до пошуку й засвоєння нової інформації.

Розроблена та впроваджена система цілеспрямованої активізації розвитку мисленнєвої активності дошкільників із затримкою психічного розвитку дозволила суттєво підвищити її рівень. Найбільший вплив на розвиток мисленнєвої діяльності мали засоби, базовані на новизні інформації та емоційному стимулюванні.

Важливим фактором розвитку і реалізації мисленнєвої активності дошкільників із затримкою психічного розвитку у розв'язанні навчально-пізнавальних задач є творча активність, що забезпечує учбову діяльність; своєрідність підходів до виконання предметних дій, знаходження нових способів та різних варіантів розв'язання проблеми.

Важливим, дійовим і доступним засобом розвитку мисленнєвої діяльності дошкільників є казка.

Як показали наші дослідження, спочатку мисленнєва активність дошкільників виявляється у зацікавленості, в ще нестійкому інтересі до знань. Поступово, у процесі пошуку, інтерес стає стійкішим, з'являється і зростає прагнення до навчання, до діяльності, за допомогою якої можна задовольнити допитливість. Вищим виявом мисленнєвої активності дошкільників ми вважаємо самостійність у набутті та застосуванні на практиці нових знань. Така активність розвивається у процесі навчання прийомів самостійної роботи з різних предметів та над різноманітними джерелами знань. Важливо залучити дошкільників до самостійного пошуку

відповідей на поставлені запитання, поступово нарощувати труднощі в досягненні того або іншого результату.

У ході спостережень і на основі експериментальних даних ми дійшли висновку, що мисленнєва активність дошкільників у більшій мірі виявляється тоді, коли пошукова ситуація підтримується на всіх етапах уроку.

Пошукова ситуація характеризується підвищеною трудностю завдання (звичайно, враховується його доступність та можливість розв'язання). Тому закономірно посилюється розумова діяльність дошкільників. Під час пошуку вони аналізують обставини, виділяють невідоме, від якого залежить розв'язання завдання, продумують можливі варіанти, обґрунтовують кожний з них і в результаті одержаних даних роблять висновок – підбивають підсумок, потім перевіряють його.

Психологічна особливість мисленнєвої активності дошкільників полягає в тому, що переважають позитивні емоції, пов'язані з пошуком інформації і активної реалізації допитливості в навчальній діяльності.

Навчання засобом казки, спрямоване на оптимальний розвиток пізнавальної активності дошкільників, актуалізує процес сприймання ними не лише предметів гуманітарного, але й природничо-математичного циклів, що виходить із положення про детермінацію цього розвитку характером його навчання. Побудова навчання виступає як причина, а процес розвитку дошкільників – як наслідок. Причинно-наслідковий зв'язок важливий, оскільки в ньому виражається детермінованість розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Встановлено, що стимулом активізації пізнавальної активності дошкільників із затримкою психічного розвитку виступає високоефективний засіб – казка. Цей стимул неподільно пов'язаний зі стимулом емоційного тону; в єдності вони породжують пізнавальну активність, тобто позитивне емоційно-оцінювальне ставлення дошкільників до предметів та способів пізнання.

Визначено, що активізація пізнавальної діяльності дошкільників відбувається за таких психолого-педагогічних умов: емоційна привабливість об'єкта пізнання; зв'язок нових інтересів з існуючими; задачний підхід при здійсненні учбової діяльності; створення ситуацій вільної імпровізації через застосування різного роду метафор; активізація пошукових дій дошкільників; значення знань та їх необхідність для досягнення конкретної мети; особистісний смисл та привабливість діяльності.

Використання казки в процесі навчання сприяє емоційній привабливості об'єкта пізнання, зв'язок нових інтересів з існуючими; задачний підхід при здійсненні навчальної діяльності; значущість знань та усвідомлення їхньої необхідності для досягнення конкретної мети; особистісний смисл та привабливість діяльності; психологічні основи конструювання навчальних текстів для дошкільників .

Розроблена та впроваджена система цілеспрямованої активізації мисленнєвої діяльності дошкільників із затримкою психічного розвитку дозволила суттєво підвищити її рівень. Найбільший вплив на зміну мали засоби, ґрунтовані на новизні інформації та емоційному стимулюванні; при цьому показано, що останнє забезпечує саморозвиток мисленнєвої діяльності дошкільників.

Виявлено явну і значну перевагу результатів дослідження до проведення експерименту над результатами після експерименту по розгорнутості їх висловлювань, які відображали ґрунтовність і широту розуміння матеріалу. Було висунуто передбачення, що ці відмінності впливають не лише із якостей цілеспрямованого сприймання, але й із внутрішнього спонукання до ознайомлення з об'єктами.

Підбиваючи підсумки всьому сказаному вище, потрібно відзначити, що використання казки при вивченні шкільних предметів є досить обмеженим в практиці школи. Можливості використання казки при вивченні предметів не лише гуманітарного, але й природничо-математичного циклу значно ширші.

Її застосування, беззаперечно, може надати суттєву допомогу у вивченні феномену мисленої активності, людської духовності.